

УДК 94 (477.42)

Зосімович О. Ю.,
Житомирський державний
університет імені І. Франка,
м. Житомир

Музеї космонавтики: минуле і сьогодення

Анотація: стаття, присвячена аналізу розвитку музеїв космонавтики в Радянському Союзі та Україні в 60-х роках ХХ ст. – на початку ХХІ ст..

Ключові слова: музеї космонавтики, музейна мережа, Асоціація музеїв космонавтики, космічні досягнення

Аннотация: статья посвящена анализу развития музеев космонавтики в Советском Союзе и Украине в 60-х годах ХХ века – в начале ХХІ века

Ключевые слова: музеи космонавтики, Ассоциация музеев космонавтики, космические достижения

Annotation: The article provides analysis the development of space museums in the Soviet Union and in Ukraine in the 60-s of the XX century – beginning of XXI century

Key words: space museums, Space museum`s Association, Space achievements

Четвертого жовтня відзначається чергова річниця початку космічної ери. Після запуску Першого штучного супутника Землі розвиток космічних досліджень відбувався дуже швидкими темпами. За першими супутниками успішно стартували перші автоматичні міжпланетні станції до Місяця, Венери та Марсу. 12 квітня 1961 року світ дізнався про політ Юрія Гагаріна. Почалася розробка та створення нових космічних кораблів, згодом - космічних станцій. У 1969 році відбулася висадка людей на поверхню Місяця. Людство поступово освоїло навколоземний космічний простір. Усе більше країн підключилися до космічних досліджень і стали космічними державами.

Перші кроки людства в освоєнні космічного простору вже стали надбанням минулого, і тим вагомішим є усвідомлення власної причетності до найбільш значущих моментів історії. Для фіксації та збереження швидких

епохальних змін почали формуватися музеї та музейні експозиції з космонавтики.

Слід зауважити, що створення музеїв космонавтики зустрічало дієву підтримку з боку державної влади, адже цей процес відповідав тим політичним та ідеологічним вимогам, які ставилися перед музеями країни: відображення та пропаганда музейними засобами досягнень суспільства розвинутого соціалізму, сучасного етапу науково-технічної революції, керівної ролі КПРС в космічних звершеннях.

Першим музеєм у Радянському Союзі, присвяченим космічній тематиці, був Будинок-музей К.Е.Ціолковського. Але фактично становлення мережі космічних музеїв почалося значно пізніше - наприкінці 50-х – на початку 60-х років XX століття. У державних музеях почали відкриватися виставки, що висвітлювали космічні досягнення. У 1967 році було відкрито Музей історії космонавтики в Калузі та Меморіальний музей Ю.А.Гагаріна в місті Гжатськ, в 1970 р. – Меморіальний Будинок-музей академіка С.П.Корольова в Житомирі.

Тема освоєння космосу дала поштовх розвитку групі технічних, краєзнавчих та меморіальних музеїв, музеїв релігії та атеїзму.

Оперативно (вже з 1961 р.) відреагували на суспільний інтерес до космічної тематики сільські громадські музеї. Для них це було логічним продовженням теми «Наші видатні земляки». Через рік виникли перші шкільні та вузівські музеї цього профілю. З 1963 р. почали з'являтися музеї на підприємствах космічної галузі, в яких застосовувався приблизно такий методичний підхід: «Внесок заводу та його колективу в розвиток ракетної техніки та космонавтики».

У 1970-х рр. кількість музеїв космонавтики стрімко зростала: створювалось по декілька музеїв на рік (переважно меморіальні та космічні відділи в меморіальних та краєзнавчих музеях). Наприкінці другого десятиріччя космічної ери територія СРСР була вкрита розгалуженою мережею музеїв космонавтики з експозиціями як розгорнутого плану, так і таких, що

були присвячені конкретним подіям, досягненням та видатним діячам космічної галузі.

У 1980 роках процес створення музеїв космонавтики починає згасати. Стало очевидним, що кількісне становлення мережі космічних музеїв завершено.

Логічним підсумком цього процесу було об'єднання мережі космічних музеїв (1991 р.) в єдину організацію – Асоціацію музеїв космонавтики (АМКОС), яка поставила за мету координувати діяльність більше, ніж 113-ти музеїв космічного профілю.

Отже, основними факторами, що сприяли швидкому зростанню мережі музеїв космонавтики в 60-х – 80-х роках ХХ століття були швидкі досягнення в галузі космічної техніки, підтримка влади та ентузіазм тих, хто займався збиранням і формуванням колекцій та створенням експозицій.

Стосовно змісту космічних експозицій можна сказати, що, розкриваючи певні етапи освоєння космосу або моменти творчої біографії діячів ракетно-космічної галузі, вони містили певні недоліки. До них можна віднести однобічність і неповноту розкриття теми, «дозованість» інформації, яку вони надавали відвідувачам, що було викликано утаємниченістю космічної галузі як складової оборонно-промислового комплексу та обов'язковою процедурою проходження цензури.

Українські музеї органічно влилися в загальну систему космічних музеїв СРСР. На 1985 рік в Україні налічувалось 9 музеїв космонавтики, 34 музеї, що містили експозиції з космонавтики (краєзнавчі, історичні, музеї релігії та атеїзму, планетарії, музеї навчальних закладів, 30 шкільних музеїв). Були відкриті експозиції в Переяславі-Хмельницькому Київської області, Полтаві, Коропі Чернігівської області, Донецькій області, військових льотних училищах Кіровограда, Чернігова, Ворошиловграда, музей при Федерації космонавтики України, Художній музей Героїв космосу в Сокалі Львівської області, відділи в краєзнавчих музеях та музеях релігії і атеїзму тощо. Створювалися музеї на

космічних підприємствах, але вони були закритими для широкого загалу відвідувачів.

1 серпня 1970 року було відкрито Меморіальний будинок-музей академіка С.П. Корольова в Житомирі. Загальновідомо, що лише після смерті Головного конструктора для громадськості відкрилися деякі віхи життя цієї видатної людини та факти його біографії. Житомиряни з подивом і радістю дізналися про те, що вони є земляками Сергія Павловича Корольова. Про те, як створювався Меморіальний-будинок – музей Головного Конструктора написано багато статей та навіть книга. Сьогодні музей складається з двох відділів: Меморіального будинку-музею академіка С.П. Корольова та відділу «Космос», який є логічним продовженням розповіді про творчу спадщину Сергія Павловича. Експозиція присвячена історії космонавтики, побудована за тематичним принципом. Значна роль відводиться темі «Україна і космонавтика», що в умовах зростаючого інтересу до реліквій національної історії, є безумовним позитивом для музею. Цікаво, що саме значний внесок у світову космонавтику українських науковців, дослідників, інженерів, конструкторів ще в 1985 р. стало поштовхом до виникнення ідеї створення Республіканського музею космонавтики. 7 червня 1985 року в газеті «Правда України» з'явилася стаття «Нужен музей космонавтики». Її автор - Ніна Семенівна Кірдода, яка все життя присвятила ракетно-космічній галузі. Спочатку як інженер-фахівець, а згодом - як громадський діяч, ентузіаст (зараз є популярним термін «волонтер»), пропагандист. Саме вона стала ініціатором і створювачем Асоціації музеїв космонавтики. У своїй статті Ніна Семенівна зазначала, що внесок України у розвиток вітчизняної космонавтики дає підстави для створення в Україні Республіканського музею космонавтики, колекцію якого доцільно формувати на базі Меморіального будинку-музею С.П. Корольова в Житомирі. Такий музей дійсно був створений: Музей космонавтики ім. С.П. Корольова Житомирської обласної ради має унікальну колекцію з історії космонавтики та дві унікальні експозиції, але при цьому

перебуває у статусі комунального підприємства, а не музею Республіканського (Національного) значення.

У 90-х – на початку 00-х років ХХІ ст. музеї космонавтики зазнали значних змін. Багато з них були закриті з різних причин: фінансових, політичних, ідеологічних.

Сьогодні розпочався процес відродження космічних музеїв та експозицій. Але вже в нових політичних умовах. За неповними даними в Україні налічується близько 30 музеїв різної відомчої приналежності. З'явилися цікаві приватні колекції, які за своїм змістом успішно конкурують, а іноді і переважають зібрання державних музеїв. Час поставив проблему об'єднання українських музеїв для спільного вирішення нагальних потреб. У 2013 році була організаційно оформлена Асоціація музеїв космонавтики України. Головною метою та напрямками діяльності Асоціації є встановлення зв'язків і стимулювання професійних контактів між музейними закладами та фахівцями музейної справи, сприяння розвитку музейної справи в Україні, ведення бази даних музеїв авіаційного та аерокосмічного напрямків, встановлення тісного зв'язку з музеями авіаційного та аерокосмічного напрямків інших держав, з ветеранами авіаційної та аерокосмічної галузі, а також просвітницька, науково - дослідна та інформаційна діяльність. Асоціація розпочала активну діяльність як в Україні, так і за кордоном. Під егідою Асоціації в Житомирі і за його межами музеї проводять різноманітні заходи. Діяльність Асоціації була представлена на Міжнародному астронавтичному конгресі МАФ. І це тільки початок. Сподіваємося на подальшу плідну співпрацю всіх українських музеїв та експозицій космічного профілю.

У сучасних умовах децентралізації доля музеїв космонавтики залежить вже не від центральної, а місцевої влади. Добре це чи погано - покаже час. Можна лише зазначити, що в минулі роки державна підтримка в цілому сприяла розвитку музеїв космонавтики. Чи захоче сьогодні місцева влада звернути увагу на стан музеїв? Вже стало традицією оцінювати діяльність тієї чи іншої організації з точки зору матеріальних прибутків. Але в Статуті

Міжнародної ради музеїв (ICOM) зазначено, що музей є неприбутковою організацією. Отже, очікувати економічної віддачі від музеїв безпідставно. Запорукою їх існування, розвитку і збереження національних колекцій є підтримка і піклування держави, громадських організацій, меценатів. Адже музей – це історія, гордість, обличчя і душа міста, громади, народу.

Список використаних джерел

1. Краткий справочник о музеях космонавтики и музеях других профилей, имеющих экспозиции по космонавтике. – Москва. – 1985. – 28 с.
2. Материалы учредительной конференции Ассоциации музеев космонавтики СССР.- Москва.- 1991.- 98 с.
3. Зосимович Е.Объединение музеев космонавтики в единую сеть и образование Ассоциации музеев космонавтики (АМКОС СССР) // Россия: некоторые аспекты истории и современность . – М., 1998. Вып. 3. – с. 29-35
4. Зосімович О. Музеї космонавтики на теренах Радянського Союзу // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи. Матеріали 1-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Київ: ЕКМО.– 2002. - с. 21-28
5. Зосимович Е. Влияние достижений космонавтики на формирование музейной сети страны // Аэрокосмический комплекс в истории отечества: Тезисы докладов Всероссийской конференции. – Самара: СГАУ. – 2002. – с. 39-42
6. Статут громадської організації «Асоціація музеїв космонавтики України». – Житомир. – 2013, 8 с.